

УДК 81'272

UDC

DOI 10.17223/18572685/39/15

ЯЗЫКОВЫЕ ПРАВА РУСИНОВ, УКРАИНЦЕВ И ДРУГИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ СЕРБИЯ

Д. А. Катунин

Томский государственный университет
Россия, 634050, г. Томск, проспект Ленина, 36

E-mail: katunin@mail.tsu.ru

Scopus Author ID: 56401894100

Авторское резюме

Анализируются законодательные акты Республики Сербия, регламентирующие использование и функционирование языков национальных меньшинств, проживающих на территории государства.

На основании результатов переписей населения Сербии 1981-2011 гг. приводятся данные о динамике абсолютной и относительной численности русинов и украинцев, а также о численности тех, кто указал русинский язык в качестве родного.

Делаются выводы о том, что языковые права национальных меньшинств находят свое максимально широкое отражение в законах государственного уровня: Конституции страны, законах об официальном использовании языков и правах национальных меньшинств, международных договорах (Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств). Данные юридические акты фиксируют обязательства государства в области публичного использования миноритарных языков в сферах образования, судопроизводства, административной и государственной деятельности, средств массовой информации, культуры, экономической и общественной жизни, топонимики и т.д.

Ключевые слова: русины, украинцы, русинский язык, украинский язык, национальные меньшинства, Сербия.

The Rusinian and Ukrainian languages in the current laws of Serbia

D.A. Katunin

Tomsk State University
36 Lenin Avenue, Tomsk, 634050, Russia
E-mail: katunin@mail.tsu.ru

Abstract

The article analyzes the legislative acts of the Republic of Serbia governing the use and operation of the languages of national minorities living in the state.

Basing on the population census in Serbia in 1981-2011, the article provides the data on the dynamics of absolute and relative number of the Rusins and the Ukrainians as well as on the number of those who have Rusinian as their native tongue. The author concludes that the language rights of national minorities are reflected in laws on the state level: the Constitution, the laws on the use of official languages and minority rights, international treaties (the European Charter for Regional or Minority Languages). These legal documents record obligations of the state concerning the public use of minority languages in education, judicial, administrative and public activities, media, culture, economic and social life, toponyms, etc.

Keywords: Rusins, Ukrainians, Rusinian language, Ukrainian language, national minorities, Serbia.

Целью исследования является определение языковых прав русинского, украинского и других национальных меньшинств в законодательстве Республики Сербия. В качестве материала исследования используются статистические данные переписи населения, государственные законы и международные договоры Сербии.

1. Русины и украинцы в Сербии. Русины и украинцы переселялись на территорию современной Сербии с середины XVIII в. из северо-восточных регионов Австрийской империи (с 1867 г. – Австро-Венгрии), преимущественно из Верхней Венгрии и Галиции. Миграция была обусловлена слабой заселенностью плодородных областей на Среднем Дунае, являвшихся ареной многолетних войн между австрийцам и венграми, с одной стороны, и турками-османами – с другой.

На сегодняшний день, согласно переписи населения 2011 г., доля русинов и украинцев в Сербии незначительна: в совокупности – менее половины процента (табл. 1).

Также статистические данные позволяют проследить динамику изменения численности русинов и украинцев, а также тех, чьим родным языком является русинский (не приводятся данные о тех, кто указал украинский язык в качестве родного, поскольку таковых оказалось менее двух тысяч и они не представлены отдельно в опубликованных результатах переписей) (табл. 2)¹.

Табл. 1

Данные переписи населения Сербии 2011 г. по национальной принадлежности (Попис 2013)

№	Национальность	Численность	%
1	Сербы	5 988 093	83,32
2	Венгры	253 899	3,53
3	Цыгане	147 604	2,05
4	Бошняки	145 278	2,02
5	Хорваты	57 900	0,81
6	Словаки	52 750	0,73
7	Черногорцы	38 527	0,54
8	Влахи	35 330	0,49
9	Румыны	29 332	0,41
10	Югославы	23 303	0,32
11	Македонцы	22 755	0,32
12	«Мусульмане»	22 301	0,31
13	Болгары	18 543	0,26
14	Буневцы	16 706	0,23
15	Русины	14 246	0,20
16	Горанцы	7 767	0,11
17	Албанцы	5 809	0,08
18	Украинцы	4 903	0,07
19	Немцы	4 064	0,06
20	Словенцы	4 033	0,06
	Всего	7 186 862	100

Табл. 2

Данные переписей населения Сербии по национальной принадлежности и по родному языку (Попис 2013)

Год	Всего		Русины		Русинский язык		Украинцы	
	Численность	%	Численность	%	Численность	%	Численность	%
2011	7 186 862↓	100%	14 246↓	0,20%↓	11 340↓	0,16%↓	4 903↓	0,07%=
2002	7 498 001↓	100%	15 905↓	0,21%↓	13 458↓	0,18%↓	5 354↑	0,07%↑
1991	7 759 571↓	100%	18 052↓	0,23↑	16 095↓	0,21%↑	5 042↓	0,06%=
1981	9 313 676↑	100%	19 757↓	0,21%↓	16 215↓	0,17%↓	5 520↓	0,06%↓
1971	8 446 591	100%	20 608	0,24%	19 209	0,23%	5 643	0,07%

Большая часть сербских русинов и украинцев проживает в автономном крае Воеводина: 13 928 и 4 202 соответственно (2011 г.).

2. Языковые права русинов, украинцев и других национальных меньшинств в государственных законах Сербии. Несмотря на то что доля русинов составляет 0,2 % населения Сербии, а украинцев даже

менее 0,1 %, они официально признаны национальными меньшинствами, чьи права (в том числе языковые) признаются и охраняются государством.

В современной Конституции Республики Сербия указывается, что в официальном использовании находятся сербский язык и кириллическая письменность, а употребление других языков и алфавитов регулируется законом (здесь и далее выделение полужирным шрифтом наше. – Д.К.):

Језик и писмо. Члан 10.

У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо.

Службена употреба других језика и писама уређује се законом, на основу Устава (Устав 2006).

Вместе с тем Основной закон в соответствующем разделе (ст. 75 и 79) предусматривает широкую реализацию языков прав национальных меньшинств в области делопроизводства, образования, топонимических надписей и указателей, СМИ и т. д. на территории автономных краев и единиц местного самоуправления, где такие меньшинства составляют значительное число населения:

Право на очување посебности. Члан 79.

*Припадници националних мањина имају право: на изражавање, чување, неговање, развијање и јавно изражавање националне, етничке, културне и верске посебности; на употребу својих симбола на јавним местима; на коришћење **свог језика и писма**; да у срединама где чине значајну популацију, државни органи, организације којима су поверена јавна овлашћења, органи аутономних покрајина и јединица локалне самоуправе воде поступак и **на њиховом језику**; на школовање **на свом језику** у државним установама и установама аутономних покрајина; на оснивање приватних образовних установа; да **на своме језику** користе своје име и презиме; да у срединама где чине значајну популацију, традиционални локални називи, имена улица, насеља и топографске ознаке буду исписане и **на њиховом језику**; на потпуно, благовремено и непристрасно обавештавање **на свом језику**, укључујући и право на изражавање, примање, слање и размену обавештења и идеја; на оснивање сопствених средстава јавног обавештавања, у складу са законом.*

У складу са Уставом, на основу закона, покрајинским прописима могу се установити додатна права припадника националних мањина (Устав 2006).

Отметим, что в современной Конституции отсутствует указание на какие-либо конкретные национальные меньшинства – такое перечисление встречается только в одной из Конституций Сербии (1963 г.), где упоминаются и русины:

Члан 82. *Шинтари, Мађари, Словаци, Бугари, Румуни, Турци, Русини и припадници осталих народности – националних мањина, који живе у републици Србији, у свему су равноправни и имају иста права и дужности, одређене уставом и законом, као и остали грађани републике Србије и уживају право **слободне употребе свог језика**, изражавања и развијања своје културе и оснивања установа које обезбеђују ова права (Устав 1963).*

Кроме Конституции, соблюдение языковых прав национальных меньшинств регулируется рядом республиканских законов. Так, в 1991 г. был принят закон «Об официальном использовании языков и алфавитов», в котором в качестве официального языка государства объявлялся сербско-хорватский, с уточнением, что при характеристике сербского варианта этого языка может использоваться название «сербский язык». Там же указывалось, что языки народностей могут вводиться в официальное употребление на территории как муниципалитетов, так и автономных краев основными законами (статутами) этих территориально-административных образований:

Члан 1. У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик, који се, када представља српски језички израз, еквивалентно или ијекавски, назива и српским језиком (у даљем тексту: српски језик).

Члан 11. Општине у којима живе припадници народности утврђују кад су и језици народности у службеној употреби на њиховој територији.

Језик, односно језици народности који су у службеној употреби у општини, утврђују се статутом општине.

Језици народности који су у службеној употреби у раду органа аутономне покрајине утврђују се њеним статутом (Закон о службеној употреби 1991).

Данные права подтверждаются и конкретизируются в законе Союзной Республики Югославия 2002 г. «О защите прав и свобод национальных меньшинств» (он действует и в настоящее время на территории как Сербии, так и Черногории, составлявших СР Югославия), согласно которому единицы местного самоуправления обязаны ввести язык и алфавит того национального меньшинства, которое составляет не менее 15 % от общего числа населения по результатам последней переписи².

Если же какой-либо язык обладал таким статусом до момента принятия закона, то этот статус сохраняется за ним независимо от числа его носителей в момент последней переписи. Данный закон также достаточно подробно разъясняет, что подразумевается под «официальным употреблением языков национальных меньшинств»: использование их в судебном производстве и органах власти, ком-

муникации с органами власти, издании документов и при ведении официальных записей, в избирательных бюллетенях и т.д. Кроме того, названия единиц местного самоуправления, населенных пунктов, улиц и площадей, органов, осуществляющих публичные функции, и т.д. также оформляются и на языке соответствующего национального меньшинства:

Члан 11. Службена употреба језика и писма.

На територији јединице локалне самоуправе где традиционално живе припадници националних мањина, њихов језик и писмо може бити у равноправној службеној употреби.

Јединица локалне самоуправе ће обавезно увести у равноправну службену употребу језик и писмо националне мањине уколико процент припадника те националне мањине у укупном броју становника на њеној територији достиже 15 % према резултатима последњег пописа становништва.

У јединици локалне самоуправе где је у тренутку доношења овог закона језик националне мањине у службеној употреби, исти ће остати у службеној употреби.

Службена употреба језика националних мањина из става 1. овог члана подразумева нарочито: коришћење **језика националних мањина** у управном и судском поступку и вођење управног поступка и судског поступка **на језику националне мањине, употребу језика националне мањине** у комуникацији органа са јавним овлашћењима са грађанима; издавање јавних исправа и вођење службених евиденција и збирки личних и података **на језицима националних мањина** и прихватање тих исправа **на тим језицима** као пуноважних, употреба **језика** на гласачким листићима и бирачком материјалу, употреба **језика** у раду представничких тела.

*На територијама из става 2. овог члана, имена органа који врше јавна овлашћења, називи јединица локалне самоуправе, насељених места, тргова и улица и други топоними исписују се и **на језику дотичне националне мањине**, према њеној традицији и правопису.*

Језици националних мањина који су у службеној употреби у раду органа аутономне покрајине утврђују се њеним статутом.

Савезни закони и прописи се објављују и **на језицима националних мањина**, у складу са посебним прописом (Закон о заштити права 2002).

В 2010 г. был принят закон об изменении закона «Об официальном использовании языков и алфавитов», где в качестве официального указывался уже не сербско-хорватский язык, а, как и в Конституции, сербский. Также уточнялись положения об официальном статусе языков национальных меньшинств, которые практически полностью повторяли положения из вышеприведенного закона «О защите прав и свобод национальных меньшинств» (Закон о изменама и допунама 2010).

Право муниципалитетов на утверждение официального использования языков и алфавитов национальных меньшинств закреплено и в законах Сербии «О местном самоуправлении» 1999, 2002 и 2007 гг.:

Члан 13. Јединица локалне самоуправе има статус.

Статутом јединице локалне самоуправе, у складу са законом, уређују се: ...службена употреба језика националних мањина... (Закон о локалној самоуправи 1999).

*Члан 18. Општина је одговорна да, преко својих органа, у складу са Уставом и законом: <...> 29) утврђује **језике и писма националних мањина који су у службеној употреби на територији општине*** (Закон о локалној самоуправи 2002).

*Члан 20. Општина, преко својих органа, у складу с Уставом и законом: <...> 33) утврђује **језике и писма националних мањина који су у службеној употреби на територији општине*** (Закон о локалној самоуправи 2007).

Следует отметить, что, хотя ни в одном из муниципалитетов Сербии русины не составляют указанных 15 % населения, в шести общинах русинский язык утверждён в качестве находящегося в официальном использовании на всей территории этих муниципалитетов.

3. Русинский и украинский языки в международных обязательствах Сербии. В 2005 г. Государственное объединение Сербия и Черногория ратифицировало «Европейскую хартию региональных языков или языков меньшинств» (European Charter for Regional or Minority Languages) Совета Европы и взяло на себя обязательства по защите и развитию десяти таких языков в Сербии (в том числе – русинского и украинского) и двух в Черногории (албанского и цыганского).

«Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств» была принята Советом Европы (СЕ) в 1992 г., и к настоящему времени (начало 2015 г.) из 47 государств, являющихся членами СЕ, ее подписали 33 страны, но ратифицировали только 25 (т. е. чуть более половины). Отметим, что из 9 стран постсоветского пространства, входящих в СЕ, Хартию подписали 5 государств, а ратифицировали только 2 – Армения и Украина. Из стран бывшей Югославии этот документ подписан всеми шестью республиками, однако в одной из них – Македонии – не ратифицирован.

Сама Хартия в своей основной части (Ч. III) состоит из набора обязательств по отношению к региональным или миноритарным языкам, из которых подписывающееся государство должно выбрать и гарантировать реализацию не менее 35 пунктов и подпунктов из 6 статей этого раздела (всего в нем содержится 7 статей).

Согласно закону о ратификации Хартии, Республика Сербия взяла на себя обязательства по обеспечению языковых прав национальных меньшинств в следующих сферах: образования (8 пунктов и подпун-

тков, ст. 8), судопроизводства (9, ст. 9), административной и государственной деятельности (10, ст. 10), средств массовой информации (8, ст. 11), культуры (5, ст. 12), экономической и общественной жизни (1, ст. 13) и трансграничных обменов (2, ст. 14):

Члан 3. Приликом предаје ратификационог инструмента, Србија и Црна Гора ће дати следеће изјаве:

1. У складу са чланом 2. став 2. Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Србија и Црна Гора прихвата да се у Републици Србији за албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и хрватски језик примењују члан 8. став 1. а (iii), а (iv), б (iv), ц (iv), д (iv), е (ii), ф (iii), г; члан 9. став 1 а (ii), а (iii), б (ii), ц (ii), д, став 2. а, б, ц, став 3, члан 10. став 1. а (iv), а (v), ц, став 2. б, ц, д, г, став 3. ц, став 4 ц, став 5. члан 11. став 1. а (iii), б (ii), ц (ii), д, е (i), ф (ii), став 2. став 3. члан 12. став 1. а, б, ц, ф, став 2. члан 13. став 1. ц, члан 14. а, б... (Закон о ратификацији 2005).

Подробнее с текстом Хартии можно ознакомиться на сайте Совета Европы (<http://conventions.coe.int>).

4. Выводы. В целом, несмотря на то что национальные меньшинства в Сербии составляют около 12 % населения (а число тех, кто назвал в качестве родного не сербский язык еще меньше), языковые права данной категории населения достаточно широко и полно отражены в современном сербском законодательстве: как в Конституции государства, так и в целом ряде специальных законов. В государственных и международных документах достаточно подробно прописываются возможности публичного функционирования и развития языков национальных меньшинств. Однако следует отметить, что сербское законодательство большую часть таких обязательств делегирует единицам регионального и муниципального уровня – краям и общинам. Соответственно, полное представление о языковых правах русинского, украинского и других национальных меньшинств Сербии возможно только после рассмотрения региональных и муниципальных законов, что и предполагается сделать в следующих публикациях.

* Статья выполнена при поддержке Программы повышения конкурентоспособности ТГУ/ Tomsk State University Competitiveness Improvement Programm.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Резкое уменьшение численности населения Сербии в 1991 г. обусловлено тем, что перепись бойкотировалась албанским населением автоном-

ного края Косово и Метохия; в 2002 г. территория края находилась под международным протекторатом, а в 2008 г. в одностороннем порядке была провозглашена независимая от Сербии Республика Косово.

2. Из стран бывшей Югославии подобный ценз введен еще в нескольких государствах: Хорватии (33 %), Македонии (20 %) и самопровозглашенной и непризнанной Сербией Республике Косово (5 %).

ЛИТЕРАТУРА

Закон о заштити права 2002 - *Закон о заштити права и слобода националних мањина* // Службени лист Савезне Републике Југославије. 2002. № 11.

Закон о изменама и допунама 2010 - *Закон о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писама* // Службени гласник Републике Србије. 2010. № 30.

Закон о локалној самоуправи 1999 - *Закон о локалној самоуправи* // Службени гласник Републике Србије. 1999. № 49.

Закон о локалној самоуправи 2002 - *Закон о локалној самоуправи* // Службени гласник Републике Србије. 2002. № 9.

Закон о локалној самоуправи 2007 - *Закон о локалној самоуправи* // Службени гласник Републике Србије. 2007. № 129.

Закон о ратификацији 2005 - *Закон о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима* // Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори. 2005. № 18.

Закон о службеној употреби 1991 - *Закон о службеној употреби језика и писама* // Службени гласник Републике Србије. 1991. № 45.

Попис становништва 2013 - *Попис становништва, домаћинства и станова 2011.* у Републици Србији. Београд: Републички завод за статистику, 2013.

Устав 2006 - *Устав Републике Србије* // Службени гласник Републике Србије. 2006. № 83.

Устав 1963 - *Устав Социјалистичке Републике Србије* // Службени гласник Социјалистичке Републике Србије. 1963. № 14.

REFERENCES

Zakon o zaštiti 2002 – *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*, Službeni list Republike Hrvatske, 2002, Nr 11 [in Serbian].

Zakon o izmjenama 2010 – *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisama*, Službeni glasnik Republike Srbije, 2010, Nr 30 [in Serbian].

Zakon o lokalnoj 1999 – *Zakon o lokalnoj samoupravi*, Službeni glasnik Republike Srbije, 1999, Nr 49. [in Serbian].

Zakon o lokalnoj 2002 – *Zakon o lokalnoj samoupravi*, Službeni glasnik Republike Srbije, 2002, Nr 9 [in Serbian].

Zakon o lokalnoj 2007 – *Zakon o lokalnoj samoupravi*, Službeni glasnik Republike Srbije, 2007, Nr 129 [in Serbian].

Zakon o ratifikaciji 2005 – Zakon o ratifikaciji Europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori, 2005, Nr 18 [in Serbian].

Zakon o službenoj 1991 – Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama, Službeni glasnik Republike Srbije, 1991, Nr 45 [in Serbian].

Popis stanovništva 2013 – Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji. Beograd, Republički zavod za statistiku, 2013 [in Serbian].

Ustav Republike 2006 – Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, 2006, Nr 83 [in Serbian].

Ustav Socijalističke 1963 – Ustav Socijalističke Republike Srbije, Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije, 1963, Nr 14 [in Serbian].

Катунин Дмитрий Анатольевич – кандидат филологических наук, доцент кафедры общего, славянорусского языкознания и классической филологии филологического факультета Томского государственного университета.

Katunin Dmitry - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the General, Slavonic-Russian Linguistics and Classical Philology Department of Tomsk State University.

E-mail: katunin@mail.tsu.ru